

naravnimi območji, za katera je avstrijska statistika po letu 1869 objavljala podatke. Ta naravna območja so bila manjša od dežel. V celoti so le štiri prešla v Slovenijo: Dolenjska, Notranjska, Alpsko in Predalpsko območje Goriške in Gradiške; Spodnja Štajerska z 99,70% območij in Gorenjska z 98,58% območij. Od ostalih je upošteval alikvoten del pridelka glede na delež neke nekdanje avstrijske statistične enote, ki je prišla v Slovenijo. Sreča v nesreči je bila torej v tem, da je kar 84,57% območij našega današnjega ozemlja bilo v 6 naravnih območjih. Za ogrski del slovenskega ozemlja, kjer so objavljali podatke po županijah, je enak postopek izvedel glede na njihovo nekdanje ozemlje, ki je danes v Sloveniji. Glede na ozemlje, ki je po I. svetovni vojni pripadlo Italiji, pa te metode zaradi velikih italijanskih statističnih enot in značilnosti slovenskega obmejnega ozemlja ni mogel uporabiti, ampak se je oprl na podatke Catastro agrario za 1929. leto, ki ima podatke po upravnih občinah, in nato izvedel kartografsko metodo sinhronega snemanja kart različnih meril, »naše« dele naravnih območij in občin pa ugotovil z ročnim planimetriranjem. Nato je izvedel ustrezna preračunavanja. Dosegel je neverjetno natančnost. Razlika površine Slovenije med stanjem 31. 12. 1969 in Mačkovim izračunom za isto ozemlje Avstro-Ogrske je namreč 0,01%. Podatkom za posamezna leta so dodana še povprečja za večina petletna obdobja. Stare merske enote je prevedel v nove oziroma preračunal v metrske stote. Tabele so opremljene še z grafikoni in zelo kratkimi komentarji.

Tabele so izredno zgovorne. Za primer vzemimo najprej pšenico. V obdobju 1869–1939 je bilo z njo posajeno največ ha v letu 1927, absolutno so je pridelali največ leta 1925, glede na ha 1913, najbolj pa je rodila v letih 1911–1913. S krompirjem je bilo zasajenih največ površin 1938. leta, absolutno največ so ga pridelali 1929., na ha 1907, najbolj je obrodil v letih 1906–1910. Z vinsko trto je bilo zasajenih največ površin 1906. leta, absolutno največ vina so pridelali 1908., največ pridelka na ha je bilo istega leta, količinsko najboljše vinske letine pa so bile v letih 1921–1925. Na previdnost pri prebiranju statističnih podatkov najbolj opozarja avtorjeva pogojna ugotovitev, da trtna uš, ki so jo ugotovili pri nas po letu 1880 »ni povzročila takega opustošenja vinogradov kot kažejo drugi viri«. Za primer samo navedimo, da je to v nasprotju s konkretnimi podatki, ki jih navaja Andrej Dular za Adlešiče.² Strinjati se moramo z Jožetom Mačkom, da so za popolnejše razumevanje zbranih statističnih podatkov potrebne še dodatne študije.

Običajno poročila o tovrstnih knjigah zaključimo s trditvijo, da pomenijo velik prispevek k naši gospodarski zgodovini. Tega ni mogoče zanikati. Opozoriti pa vseeno moramo, da ima pridelovanje hrane še številne druge implikacije. Spomnimo se samo posledic krompirjeve bolezni na izbruh, potek in oblike revolucije 1848 v Evropi! Vsekakor se velja zavedati, da so dejstva, ki jih ponuja knjiga Jožeta Mačka o kmetijski rastlinski pridelavi v Sloveniji v letih 1869–1939, vplivala na celokupno življenje naših prednikov v tem obdobju.

Stane Granda

Slovinci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994). Ljubljana : SAZU, razred za zgodovinske in družbene vede, 1995. 382 strani. (Razprave; 17)

Slovinci in država, zbornik prispevkov z znanstvenega posveta v novembru 1994. leta, je izšel več kakor leto dni pozneje. Še dalj pa so trajale priprave za posvet. Pobuda zanj je zrasla v razredu za zgodovinske in družbene vede, sprožil jo je akademik Pleterski. Že od vsega začetka se je pokazalo, da je k projektu nujno pritegniti še druge ustanove, posebej zavoljo tega, da bi se zagotovila vsebinska plat posveta. Pripravljalni odbor so nato sestavljali predstavniki I. razreda SAZU, Slovenske matice, Filozofske fakultete in Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, ki so nato dale večino referentov. Z delom tako sestavljenega pripravljalnega odbora se je zamisel »obravnavati realne pojave v zgodovini državnosti pri Slovencih« vse bolj bogatila, konceptualno dopolnjevala in dobila vsebino, kakor jo je v uvodni besedi nakazal predsednik odbora pokojni akad. prof. dr. Bogo Grafenauer. Program posveta je vseboval široko zgodovinsko in pravnosociološko problematiko, ki je pokrivala zastavljeno temo Slovinci in država. Zajel je obdobje od najstarejše slovanske državne tvorbe na slovenskem naseljenem prostoru v zgodnjem srednjem veku, t.i. Karantanije, pa do plebiscita 23. decembra 1990. leta ki ga je akad. Grafenauer kratko, a vsebinsko vseobsegajoče označil za sintezo slovanske politične volje za samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo. Zakaj sta se posvet in z njim tudi zbornik zaključila s tem dogodkom, je stvar, ki je tu ne gre posebej osvetliti; poudariti je le, da je obravnava poblebiscitnega obdobja nastajanja samostojne Slovenije dolg že več ali manj predvidenega novega posveta.

Poleg nagovora predsednika SAZU akademika dr. Franca Bernika in uvodne besede predsednika pripravljalnega odbora akad. Grafenauerja, v kateri je prikazal konceptualno linijo posveta, je v zborniku objavljenih 39 od 43 prispevkov. Štirje na posvetu prebrani referati (P. Vodopivec, Dežela, narod, domovina in Slovenci v 19. stoletju; J. Šumrada, Ilirske province; F. Kralj, Oblikovanje meja škofij na Slovenskem in J. Stergar, Položaj zamejskih Slovencev po določitvi državnih meja 1947 oz. 1955 v dejavnosti republike Slovenije in jugoslovanske federacije) v zborniku niso vključeni, ker jih avtorji zavoljo preobremenjenosti niso pripravili za tisk. Poleg 21 referatov iz ustanov, zastopanih v pripravljalnem odboru, 18 prispevkov avtorjev iz drugih institucij oz. različnih znanstvenih strok, sta dve razpravi prispevala tudi ameriška rojaka Carole Rogel (Problem slovenske nacionalnosti v evropskem okviru pred letom

² Andrej Dular, Pij kume moj dragi! Novo mesto, 1994, str. 168.

1914: evropska in ameriška perspektiva) in prof. dr. Bogdan Novak (Geneza slovenske državne ideje med emigracijo). S tem je bil v precejšnji meri dosežen multidisciplinarni pristop k obravnavani problematiki.

Knjiga v celoti sledi trem temeljnim vsebinskim sklopom na zgodovinski razvojni poti k državnosti in naciji: nastajanju ljudske skupnosti, ozemeljske povezanosti in etnične zavesti; nastajanju in dozorevanju slovenskega naroda s temeljnim političnim in narodnim programom Zedinjene Slovenije od revolucionarnega leta 1848 do razpada dualistične habsburške monarhije; ter končno uveljavljanju slovenske državnosti in preraščanju v nacijo med obema vojnama in nato po 1945. letu.

Težišče posveta in s tem zbornika je prav na tem tretjem sklopu, t.j. obdobju, ko je slovenska narodna volja po samoodločbi prihajala do izraza v novih državah, ki so nastajale po 29. oktobru 1918 in v katerih so Slovenci večinsko živeli (Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev oz. Kraljevina Jugoslavija, v nastajajoči slovenski državnosti med NOB in nato kot federalni enoti v socialistični Jugoslaviji), pa vse do skoraj enodušno izražene državno-politične volje na plebiscitu v decembru 1990. leta. Tej problematiki je posvečeno kar 29 referatov oz. prispevkov, ki so, če ne vsestransko pa v vseh poglavitnih razvojnih linijah in komponentah, osvetlili realno nastajanje samostojne slovenske države in prehajanje v nacijo. Temu odgovarja tudi več kakor dvetretjinski obseg zbornika.

Pri tem seveda ni bilo zanemarjeno starejše obdobje zgodovine držav, ki so vključevale slovensko ozemlje. Poudarjena je bila vloga Karantanije, najstarejše slovanske države, ki je s svojo zgodovinsko mitologijo poleg drugih pojavov vplivala na izoblikovanje slovenskega naroda. Nič manj ni bil poudarjen tudi pomen formiranja dežel, njihovo povezovanje pod Habsburžani in večinsko vključevanje v tvorbo Notranje Avstrije ter v nastajajočo habsburško monarhijo. V zvezi s tem in oceno državne tvorbe Svetega rimskega cesarstva, ki je Slovence stoletja dolgo vključevala v svojem okviru, je značilna ugotovitev referenta: »Na Slovenskem še danes prevladujejo predstave, ki so nastale iz projekcije pojmov 19. stoletja na tisočletje pred njim.« (Gre predvsem za mišljenje, da smo živeli pod »tujimi« državami.) »Taka projekcija je zmotna. Kakor hitro smo se ji skušali vsaj delno odreči, sta se država in dežela na Slovenskem začeli kazati v drugačni luči, ki se je bo treba šele privaditi.«

Narodno politično gibanje po letu 1848 pa je kljub različnim nihanjem ohranjalo program Zedinjene Slovenije in iskalo razne državnostne rešitve znotraj habsburške monarhije. Na prehodu v 20. stoletje je porasla in se uveljavljala jugoslovanska ideja, zlasti in deklaracijskem gibanju, kar je vplivalo na nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter nato, tudi kot posledica zunanjih vojaških pritiskov, na njeno vključitev 1. decembra 1918 v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.

V knjigi so sicer posamezne vrzeli, ne samo, da v njej niso objavljeni že omenjeni na posvetu prebrani referati in da organizatorjem ni uspelo pridobiti predvidenega referenta za oris revolucionarnega režima po letu 1945 in problematike slovenske republike v sklopu federacije. Tako npr. je izpadla reformacija kot element rasti slovenske etnične zavesti pa tudi kot faktor hkrati s sočasnim gospodarstvom pri povezovanju dežel, s čemer bi prišla vloga in pomen Notranje Avstrije še bolj do izraza. Vendar sta posvet in zbornik uresničila cilje projekta. Knjiga je zajela vse bistvene realne pojave v zgodovini državnosti na Slovenskem, prinaša mnogo novega, daje nove poudarke in bolj izčrpnost poglede na obravnavano problematiko ter prikazuje, glede na prejšnje stanje v zgodovinoisju, njeno resničnejšo podobo. Odgovarja na problem boja malega »nezgodovinskega« naroda za samostojno državo v času, ko starim, zgodovinskim in velikim evropskim nacijam ta proces, kljub temeljnemu načelu o samoodločbi in pravici vsakega naroda do lastne države, ni več po godu. Poleg pravice je bila v tem procesu potrebna še politična moč, ki je Slovenija sama seveda ni imela. Toda v osamosvojitvenih prizadevanjih si je znala pridobiti dejavnike politične moči izven sebe in ti so ji pripomogli k uresničitvi nacionalnih teženj.

Knjiga vsebuje pravzaprav zgodbo malega naroda na njegovi poti od ljudstva prek naroda do nacije, zgodbo o njegovem boju za suverene pravice, za osamosvojitve in državno samostojnost.

Ferdo Gestrin

Janko Pleterški, Senca Ajdovskega Gradca. O slovenskih izbirah v razklani Evropi. Ljubljana : Samozaložba, 1993.

Pred tremi leti je v samozaložbi in nakladi komaj 800 izvodov izšla ena najbolj vznemirljivih knjig, kar jih je v zadnjem času produciralo naše zgodovinoisje. Pod naslovom »Senca Ajdovskega Gradca«, ki se očitno navezuje na spopad med poganskimi in krščanskimi Slovenci, o katerem govori Prešeren v Uvodu h Krstu pri Savici, je Janko Pleterški zbral trinajst člankov, predavanj in intervjujev, v katerih se je v letih osvoboditve in osamosvojitve soočal z najbolj perečim problemom naše sodobne zgodovine, s problemom razkola med slovenskim odporništvom in kolaboracionizmom v času druge svetovne vojne. Na začetku svojega razmišljanja Pleterški odklanja za to dogajanje oznako državljanska vojna, češ da je za ta pojem bistven »konflikt med državljani iste države v sporu za isto pravico do suverenosti«. Za tiste meščanske in katoliške sile, ki so se od leta 1941 dalje povezale v boju proti OF z italijanskimi in nemškimi okupatorji, pa ni mogoče reči, da so se borile za suverenost slovenskega naroda, saj niso mogle ignorirati, kakšna bi bila njegova usoda, ko bi zmagale sile Osi. V teh letih sicer nihče ni poznal dnevnika italijanskega zunanjega